

Materiały źródłowe i archiwalne

Okólnik Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia Publicznego (późniejsze Ministerstwo Kultury i Sztuki) z dnia 24 października 1936 r.,¹ skierowany został do wszystkich Wojewodów Rzeczypospolitej w trosce o zachowanie i ochronę charakteru miast historycznych. Dokument ten będący świadectwem ingerencji Państwa w sferę kultury – ochrony zabytków, poza uwagami o charakterze doktrynalnym, zawiera polecenia podjęcia konkretnych działań administracyjnych, zmierzających do ochrony zabytkowej zabudowy oraz uregulowania wszelkiej działalności budowlanej w obszarach historycznych miast. Jego treść wydaje się bardzo aktualna, a doświadczenia historyczne okazują się przydatne i w nowych dzisiejszych czasach.

Ministerstwo
Wyznań Religijnych i Oświecenia
Publicznego
Warszawa

Okólnik Nr 113

z dnia 24 października 1936 r. /szt-9490/36/

o ochronie charakteru miast i starych dzielnic
staromiejskich.

Uwagi wstępne.

Sprawa ochrony charakteru, a co za tem idzie, piękna starych miast – jedna z najpoważniejszych spraw opieki nad zabytkami – łączy się ściśle z zagadnieniem nowoczesnej urbanistyki.

Jeśli myślą przewodnią twórczej pracy architekta urbanisty ma być dzisiaj nadanie osiedlu, prócz najlepszych warunków zdrowotności i wygody, także i wyglądu estetycznego; jeśli, dalej według założeń urbanistyki celem miasta nowoczesnego ma być nie tylko stworzenie mieszkań dla ludności, ale stworzenie także warsztatów produkcji materialnej i duchowej, tj. stworzenie warunków dla rozwoju całej kultury;

jeśli zatem miasto ma w całości i w poszczególnych swych fragmentach zabudowywać się jednolicie i harmonijnie, czyli, że ma być pięknem – to tym bardziej zasadom estetyki w budowie miast muszą podlegać miasta stare, posiadające już swój odrębny wyraz i piękno, a przez to te wysokie wartości kulturalne, które przede wszystkim powinny być ochraniać.

Im miasto jest starsze, tem charakter jego jest bardziej swoisty i bardziej cenny. Nabiera on wtedy wyjątkowego znaczenia. Staje się sam przez się zabytkiem, pomnikiem sztuki, który narówni z innymi zabytkami należy ochraniać. W zabytkowym zespole miasta starego, czy dzielnicy staromiejskiej, zabytkiem nie są same tylko budynki, ani nawet ich grupy, lecz również plan miast w całości i w szczegółach, tj. wzajemny układ ulic i placów, szerokość i elewacja ulic i ich profil zasadniczy; następnie układ charakterystyczny i wszystkie cechy znamionujące wspólną bryłę budynków - wysokość domów, profile dachów i murów; wreszcie wprost całość wrażenia swoistego, sprawianego przez daną dzielnicę, czy miasto, w czym nie małą rolę odgrywają czynniki takie, jak zabudowanie ulic, chodniki, oświetlenie, szyldy, reklamy, wystawy sklepowe itp., a także cisza, czy rojność ulic i pewne szczególnie, charakterystyczne dla danego miasta, czy jego dzielnicy, zwyczaje.

Wielorakie potrzeby życia współczesnego zmuszają do wprowadzenia do starych dzielnic innowacji, nie może się bowiem życiu u wrót takiej dzielnicy zatrzymać. Z drugiej strony w każdej dzielnicy znajduje się pewna ilość budowli, które same przez się nie przedstawiają tak wielkiej wartości czy to historycznej, czy artystycznej, aby w razie praktycznej potrzeby wzbraniać stanowczo ich przebudowy, lub nawet czasem zburzenia. Zmiany zatem muszą zachodzić i zachodzić będą. Lecz należy z góry przyjąć założenie, że zmiany i innowacje takie powinny być stosowane w dawkach jak najmniejszych i tylko w razie koniecznej i istotnej potrzeby. Dzielnica staromiejska, jako żywa jeszcze komórka całego organizmu miejskiego, nie może być traktowana jako obiekt muzealny. Ze względu jednak na wiek swój, nie może już żyć ona całą pełnią tego życia, jaką żyje i rozwija się miasto

¹ *Ministerstwo Kultury i Sztuki w dokumentach 1918-1998*, red. Andrzej Siciński, Adam Grzegorz Dąbrowski, Jerzy Gmurek, Warszawa 1998, s.171-173. Archiwum Akt Nowych

w Warszawie, zbiór akt Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z lat 1917-1939, sygn. 7054, s. 97-98.

nowe. Życie musi mieć wstęp do starej dzielnicy miasta w pewnej mierze ograniczony: w każdym razie reformy jego nie mogą iść w parze z wandalizmem, z obniżeniem poziomu piękna, z zanikiem dobrych tradycji, swojskości, indywidualizmu.

Najlepszym sposobem dla zabezpieczenia piękna i malowniczości starych dzielnic jest stworzenie nowych ośrodków. Nowe rozwiązania architektoniczne stosować należy w dzielnicach nowopowstających. Poza tym, choć trudnym nieraz i skomplikowanym zadaniem okaże się znalezienie złotego środka pomiędzy wymogami życia i ochrony, obowiązuje tu zasada, że wszystko, co ma być w dzielnicy staromiejskiej lub mieście starym z konieczności na nowo wzniesione lub zmienione – powinno być z pietyzmem podporządkowane artystycznemu i historycznemu obrazowi całości.

Przepisy prawne.

Ochrona zabytkowego charakteru budowli lub grup, wybitnych pod względem estetycznym i znamiennych bądź dla całych osad, miast, wsi bądź dla ich dzielnic oraz ochrona na gruncie dochowanych rozplanowań starych miast i dzielnic i fragmentów staromiejskich, a także krajobrazu znalazła należyty wyraz w przepisach:

1/ art. 2 pkt 5 i 6 oraz art. 24 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o opiece nad zabytkami (Dz. U.R.P. Nr 29 z 1928r. poz.265) i

2/ art. 20,341 i 410 pkt 2, a w pewnej mierze i art. 337 i 338 prawa budowlanego z dnia 16 II 1928r. (Dz. U. U.R.P. Nr 23, poz. 202) w brzmieniu nadanem ustawą z dnia 14 VII 1936r. o zmianie tego prawa (Dz. U. R.P. Nr 56, poz.405) Zarządzenie i wykonanie.

Na podstawie powyższych przepisów i w porozumieniu z Panem Ministrem Spraw Wewnętrznych proszę Pana Wojewodę o zarządzenie:

1/ sporządzenie wykazu wszystkich miast województwa, które są uznane albo mogą być uznane za zabytkowe;

2/ sporządzenie wykazu miast, posiadających dzielnice lub też inne fragmenty (ulice, place itp.), które są uznane albo mogą być uznane za zabytkowe oraz dokładnego określenia położenia i granic takich dzielnic i fragmentów (np. murów);

3/ wydanie przez Urząd Wojewódzki (konserwatora) orzeczeń uznających miasta i ich fragmenty, wymienione w pkt. 1 i 2, za zabytkowe z wyraźnym zaznaczeniem, że orzeczenia takie nie przesądzają jeszcze uznania za zabytki poszczególnych budynków i innych obiektów;

4/ przesłanie orzeczeń, o których mowa wyżej w punkcie 3, do wszystkich właściwych władz budowlanych z powołaniem się na art. 2 pkt 5 i 6 cytowanego powyżej rozporządzenia o opiece nad zabytkami,

lecz bez zawiadamiania właścicieli nieruchomości, leżących na danym terenie, a tem samym i Prokuraturii Generalnej o zarejestrowaniu o tych orzeczeniach, jeśli nie dotyczą one praw tych właścicieli;

5/ sporządzenie przez władze, powołane, w myśl art. 21 lub 23 prawa budowlanego, planów zabudowania zarejestrowanych miast lub dzielnic staromiejskich, z zastrzeżeniem, że plany te powinny odpowiadać przepisom obowiązującym w tej mierze, a w szczególności przepisom art. 20 ust.1 prawa budowlanego i zmierzać do uzdrowienia stosunków w tych miastach lub ich dzielnicach w sensie nowoczesnym, lecz nie sprzecznym z zasadami racjonalnej ochrony (pow. Uwagi wstępne);

6/ przedstawienie Ministerstwu Spraw Wewnętrznych wniosków na podstawie art. 415 prawa budowlanego o wydanie dla każdego zarejestrowanego j.w. miasta przepisów miejscowych o budowie poszczególnych zewnętrznych elementów budynku (elewacji) i urzędzeń związanych z budynkami, mogących wpływać na ich zewnętrzny wygląd (przepisy podobne już zostały wydane m. in. dla miasta Poznania i ogłoszone w Poznańskim Dzienniku Wojewódzkim w Nr 33, poz. 514 z 1935 r.), a także przepisów ustalających w myśl art. 20 ust.3 i art. 410 pkt 2 tego prawa „zakaz wnoszenia przy pewnych ulicach i placach o historycznym lub artystycznym znaczeniu takich budynków, któreby mogły zmienić odrębny charakter miejscowości, ulicy lub placu”;

7/ przestrzeżenie przez właściwe władze przepisów art. 341 prawa budowlanego, szczególnie w zarejestrowanych miastach starych i dzielnicach staromiejskich nie tylko w stosunku do poszczególnych budynków, uznanych za zabytkowe lecz i do otoczenia takich budynków.

Poza tym proszę Pana Wojewodę o określenie, w myśl przepisów art. 337 ust.2 prawa budowlanego, 8 miejscowości, w których krajobraz zasługuje na ochronę i o ogłoszenie wykazu tych miejscowości w Dzienniku Urzędowym Wojewódzkim i jednocześnie o pouczenie miejscowych władz budowlanych o sposobie stosowania przepisu tego artykułu przy wydawaniu pozwoleń na budowę, przebudowę lub zmianę budynków.

Nie stawiając terminu wykonania powyższych zaleceń proszę jednak o jak najrychlejsze wydanie odpowiednich zarządzeń nie później jak w okresie 3 miesięcy

Podsekretarz Stanu
/Prof. J. Ujejski/

Otrzymują:
Wszyscy pp. Wojewodowie
p. Komisarz Rządu na m.st. Warszawę